

Kratak pregled

Stvar je pretpostavke da li privrede jugoistočne Evrope čine jedinstven ekonomski region. U svakom slučaju to je region koji je istorijski uvijek bio više oblikovan politikom i interesima inostranih sila negoli ekonomskim faktorima. Ipak, upravo ekonomski faktori su bili ti, a posebno oni povezani sa procesima tranzicije i integracije, kao i duboke reforme neophodne da se pređe sa planske na tržišnu privredu, koji su se nametnuli kao najuticajniji u smislu formiranja i pravca javnih politika u regionu. Premda je nekada ovaj region služio za osmišljavanje termina “balkanizacija” — koji označava dezintegraciju države u male suprostavljene strane — nedavna prošlost, uprkos globalne ekonomske krize, govori o sve većoj saradnji, privrednom rastu i direktnim stranim investicijama. U protekloj deceniji, region je postepeno postajao stabilniji i privredno napredniji, kao oblast koja se nalazi na neposrednoj periferiji Evropske Unije (EU).

Uprkos određenim percepcijama, region je prilično raznovrstan a promjene u odnosu na izvještaj o *Poslovanju za jugoistočnu Evropu iz 2008.* godine, upravo reflektuje tu činjenicu. Neke države su dosta naredovale u procesu tranzicije dok druge imaju još dugačak put da pređu u tom smislu. Neke su na pragu Evropske Unije dok druge tek trebaju da dobiju status “kandidata”. Hrvatska se nalazi u finalnoj fazi pregovora o pridruženju Evropskoj Uniji i više nije uključena u ovaj regionalni izvještaj. Nasuprot tome,

TABEA 1.1

Gradovi iz BJR Makedonije, Crne Gore, Moldavije i Srbije preuzimaju vodeću ulogu u četiri oblasti u kojima su izvršena merenja u okviru izvještaja o *Poslovanju*

		Rangiranje (1-22)			
Privreda	Grad	Lakoća pokretanja poslovanja	Lakoća dobijanja građevinskih dozvola	Lakoća registracije vlasništva	Lakoća sudskog izvršenja ugovora
Albanija	Drač	9	11	13	14
	Skadar	8	3	9	11
	Tirana	10	NEMA PRAKSE	16	18
	Vlora	7	9	10	10
Bosna i Hercegovina	Banja Luka	18	3	21	15
	Mostar	20	13	22	20
	Sarajevo	19	9	19	19
Kosovo	Pristina	22	17	18	21
	Prizren	21	6	14	22
BJR Makedonija	Bitolj	2	12	3	5
	Skoplje	1	2	15	9
	Tetovo*	3	3	6	3
Moldavija	Balti*	13	8	1	4
	Kišinjev*	17	19	1	2
Crna Gora	Nikšić	5	1	6	17
	Pljevlja	4	6	4	7
	Podgorica	6	18	20	16
Srbija	Belgrade	11	21	16	11
	Kruševac	16	20	10	11
	Užice	12	16	10	6
	Vranje	14	13	5	7
	Zrenjanin	14	13	6	1

Napomena: Rangiranje za svaku temu je zasnovano na jednostavnom proseku rangova u procentima na bazi indikatora njegovih komponenti. Za više detalja pogledati napomenu o podacima (Data notes).

* Grad nije uključen kao referentna tačka u izvještaju *Poslovanje u Jugoistočnoj Evropi u 2008.* godini.

Izvor: Baza podataka *Doing Business*.

Moldavija, novopridošli reformator, je dodata regionu. Neke privrede se suočavaju sa stalnim političkim dilemama, sa otvorenim i nerješanim pitanjima. Ipak, možemo reći da je politička legitimnost koja proizilazi iz privrednog napretka, jedna od glavnih lekcija koju su naučile sve vlade u regionu. Postoji konstantan motiv za povećanjem konkurentnosti kod svih ovih država kao i u međusobnim odnosima. Konkurentne privrede ne mogu opstati kao izolovana ostrva rasta već moraju da grade međuzavisnost sa svojim susjedima, kao i državama van ovog regiona. Kao posljedicu imamo činjenicu da ekonomske snage učvršćuju svoju dominaciju u okviru regiona. Tamo gdje smo nekada imali političku dezintegraciju, sada imamo tržišta koja stimulišu prekogranične investicije i trgovinu.

Iako ne postoji recept za rast i uspešnost, faktori koji stvaraju investicionu klimu pogodnu za pokretanje i vođenje

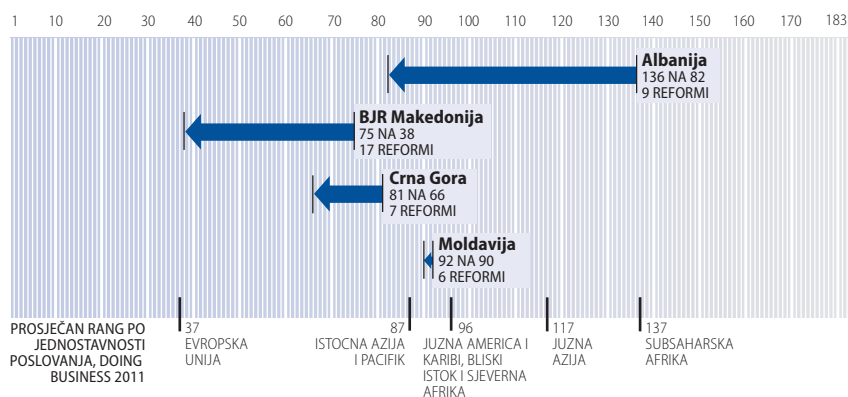
poslovanja, omogućuju poštovanje propisa te donose više koristi nego troškova. U eri smanjenih budžeta i visoke nezaposlenosti, reforme koje olakšavaju poslovanje imaju više smisla nego ikada ranije. Te reforme pomažu stvaranju novih radnih mjesta i doprinose rastu bez velikih državnih troškova. Ovaj izvještaj pokazuje da su privrede država jugoistočne Evrope nastavile sa implementacijom mikro-ekonomskih reformi uprkos izazovima usljed globalne finansijske krize. Izvještaj takođe pokazuje da se rezultati nedavnih reformi mogu lako vidjeti na opštinskom nivou širom regiona. Ako na to dodamo druge faktore — kao dostupnost kvalifikovane radne snage — možemo reći da će poboljšanje poslovne klime u manjim gradovima država u regionu i dalje proizvoditi pozitivne efekte.

Izvještaj o *Poslovanju* proučava propise iz perspektive malih i srednj-

SLIKA 1.1

Privrede regiona* napravile su veliki pomak u unapređenju poslovne regulative

Poboljšano rangiranje u pogledu lakoće poslovanja, Poslovanje 2008.-2010.

* Zastupljene putem svojih glavnih gradova.
Izvor: Doing Business baza podataka.

jih domaćih preduzeća. Glavni gradovi predstavljaju privrede država jugoistočne Evrope u godišnjem izvještaju o *Poslovanju*, koji vrši poređenje 183 privrede širom svijeta. U okviru svake od privreda, preduzetnici se susreću sa propisima koji variraju od grada do grada. Izvještaj o *Poslovanju u jugoistočnoj Evropi za 2008. godinu* je bio prvi izvještaj koji je obuhvatio, u okviru 7 privreda u regionu i gradove mimo glavnih, te analizirao na jednom mjestu razlike u 15 gradova u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu, BJR Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji. Ovaj izvještaj nadopunjava informaciju koja je prezentovana 2008. godini za 6 privreda (sve osim Hrvatske) i prati njihov napredak u sprovođenju reformi u poslovanju. Analiza je isto tako proširena na još jednu državu (Moldaviju) i još 4 grada: Balti (Moldavija), Kišinjev (Moldavija), Drač (Albanija) i Tetovo (BJR Makedonija). Rezultati ovog novog poređenja koje obuhvata 22 grada i 7 privreda a koje se odnosi na 4 teme iz izvještaja o *Poslovanju*, su predstavljeni ovdje (tabela 1.1).

U okviru regiona, najlakše je otvoriti preduzeće u Skoplju (BJR Makedonija) dobiti građevinsku dozvolu u Nikšiću (Crna Gora), registrovati vlasništvo u Baltiju i Kišinjevu (Moldavija) te sprovesti ugovor u Zrenjaninu (Srbija). Najteže je otvoriti preduzeće u Prištini (Kosovo), registrovati vlasništvo u Mostaru (Bosna i Hercegovina) te sprovesti ugovor u Pri-

zrenu (Kosovo). Problem građevinskih dozvola je najteži u Beogradu (Srbija) dok u Tirani (Albanija) nijedna građevinska dozvola nije izdata od 2009. godine.

Dvije opservacije se ističu. Kao prvo, nijedan grad nije pokazao dobre performanse u sve 4 oblasti. Na primjer Kišinjev (Moldavija) je na vrhu ili pri samom vrhu po lakoći otvaranja preduzeća i registracije vlasništva, ali zaostaje u ostale 2 oblasti. Skoplje (BJR Makedonija) ima najbolje performanse po pitanju otvaranja preduzeća i izdavanja građevinskih dozvola ali u smislu registracije vlasništva može da se ugleda na Bitolj (BJR Makedonija) ili moldavske gradove. Kao drugo, postoje značajne razlike po pitanju performansi za isti indikator čak i u okviru iste privrede — uz izuzetak otvaranja preduzeća, gdje sva 3 makedonska grada imaju najbolje performanse. Na primjer, u Crnoj Gori, Podgorica i Pljevlja mogu da se ugledaju na Nikšić kako bi naučili efikasnu proceduru izdavanja građevinskih dozvola. Pored toga, Zrenjanin može da pruži pozitivan primjer drugim gradovima u Srbiji u oblasti sprovođenja ugovora.

Kada uporedimo performanse gradova u 2011. godini sa rezultatima iz 2008. godine, ukazuju se određeni trendovi. Kao prvo, dosljedni reformatori ostaju pri vrhu indeksa. Na primjer, Bitolj (BJR Makedonija) je zadržao poziciju među najboljim gradovima u većini mjenjenih oblasti. Drugi gradovi,

kao Kruševac (Srbija), zaostaje u odnosu na druge slične gradove. Neke promjene u rangiranju se mogu pripisati i dodavanjem 4 nova grada, od kojih neki imaju konkurentne regulativne okvire. Na primjer, Balti (Moldavija) je rangiran pri vrhu po lakoći registrovanja vlasništva. Tetovo (BJR Makedonija) je jedan od najefikasnijih gradova u oblasti sprovođenja ugovora. S druge strane, gradovi koji su najviše poboljšali svoju regulativu iz oblasti poslovanja u protekle 3 godine — kao što su Skoplje (BJR Makedonija) i Banja Luka (Bosna i Hercegovina) — su premašili ostale gradove.

JUGOISTOČNA EVROPA DIKTIRA SNAŽAN TEMPO REFORMI

Mnogo toga se promijenilo u proteklih nekoliko godina. Region je bio veoma aktivan u poboljšavanju poslovne regulative, često i kao vrsta odgovora na određene okolnosti—kao što je perspektiva učlanjenja u EU, ili suočavanje sa finansijskom krizom. Neke privrede u regionu, koje su u okviru indeksa predstavljali njihovi glavni gradovi, su bile prepoznate kao 10 vodećih reformatora u okviru izvještaja o *Poslovanju* u proteklih 5 godina: BJR Makedonija 2006/2007, Albanija 2007/2008, i (opet) BJR Makedonija kao i Moldavija 2008/2009. BJR Makedonija je sprovela reforme u 17 oblasti koje mjeri izvještaj o *Poslovanju*. U posljednjem izvještaju o *Poslovanju* za 2011. godinu, BJR Makedonija je rangirana kao 38. od 183 države — poboljšanje za 37 pozicija u proteklih 5 godina (slika 1.1).

Izvještaj o *Poslovanju u jugoistočnoj Evropi iz 2008. godine* je identifikovao dobre prakse, ukazao na uska grla i dao preporuke za sprovođenje reformi u oblasti poslovanja koje se odnose i na druge gradove (ne samo glavne) država regiona. Tri godine nakon toga, ovaj izvještaj prati napredak ostvaren u međuvremenu. Rezultati su impresivni. Svih 19 gradova, čije su performanse mjerene po drugi put, su pokazali poboljšanja u barem jednoj od četiri mjerene oblasti (tabela 1.2). Većina gradova je imala koristi od implementacije državnih reformi

TABELA 1.2

Sada je lakše poslovati u svih 19 gradova u kojima su izvršena merenja 2008. godine.

Grad, privreda	Pokretanje poslovanja	Dobijanje građevinskih dozvola	Registracija vlasništva	Izvršenje ugovora
Skoplje, BRJ Makedonija	✓	✓	✓	✓
Banja Luka, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	✓
Vranje, Srbija	✓	✓	✓	X ✓
Nikšić, Crna Gora	✓	✓		
Podgorica, Crna Gora	✓	✓		
Užice, Srbija	✓	✓	✓	
Sarajevo, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	
Bitolj, BRJ Makedonija	✓		✓	✓
Vlora, Albanija	✓		✓	✓
Mostar, Bosna i Hercegovina	✓	✓	✓	
Pljevlja, Crna Gora	✓	✓		
Kišinjev, Moldavija	✓		✓	✓
Tirana, Albanija	✓		✓	✓
Beograd, Srbija	✓	X	✓	
Skadar, Albanija	✓			✓
Zrenjanin, Srbija	✓		✓	
Prizren, Kosovo	X ✓			
Priština, Kosovo	X ✓			
Kruševac, Srbija	✓			X

✓ Reforma izvještaja o Poslovanju koja olakšava poslovanje

X Reforma izvještaja o Poslovanju koja otežava poslovanje

Napomena: 19 gradova u kojima su izvršena merenja 2008. godine rangirana su prema broju i uticaju reformi. Na vrhu liste su gradovi u kojima je sprovedeno najviše reformi koje olakšavaju poslovanje između januara 2008. i januara 2011. god. i koji su postigli najveći napredak u rangiranju u okviru 4 teme izvještaja Poslovanja u kojima je izvršeno merenje 2008. godine.

Izvor: Baza podataka Doing Business.

u oblasti poslovanja, koje su predstavljene u gornjoj tabeli — premda rezultati na terenu variraju.

U okviru država regiona, dva grada se posebno ističu: Skoplje (BJR Makedonija) i Banja Luka (Bosna i Hercegovina) su najviše napredovali od 2008. godine. Reforme su sprovedene u sve 4 oblasti koje su bile predmet mjerenja, što je rezultiralo značajnim koristima u smislu uštede sredstava i vremena za preduzetnike.

Sistem jednog šaltera u Skoplju (BJR Makedonija) smanjuje vrijeme potrebno za osnivanje preduzeća sa 12 dana u 2008. godini na svega 3 dana tako što je eliminisano 5 procedura. Sistem jednog šaltera omogućava preduzetnicima niz usluga — uključujući registraciju preduzeća kod poreske uprave i statistike, dobijanje dozvole za trgovinu, objavljivanje objave o osnivanju preduzeća i registracije zaposlenih kod fonda za zdravstveno osiguranje i penzionog fonda.¹ U međuvremenu novi makedonski Zakon o izgradnji objekata je prebacio

odgovornost nadzora i revizije sa javnih izvršnih organa na privatne licencirane profesionalce. Kao rezultat toga, vrijeme potrebno za dobijanje građevinske dozvole u Skoplju je smanjeno za više od 2 mjeseca a 6 procedura je ukinuto. Štaviše, nakon povećanja broja zaposlenih u katastru u Skoplju, vrijeme potrebno za registraciju vlasništva je smanjeno za više od 1 mjesec—sa 98 dana u 2008. godini na svega 58 dana u 2011. godini. Konačno, privredni sud u Skoplju je 2008. opremljen elektronskim sistemom upravljanja predmetima, što olakšava sprovođenje ugovora u privrednim stvarima.

U Banja Luci (Bosna i Hercegovina), nije više potrebna upotrebna dozvola za bilo koje preduzeće a posebni privredni sud je, od 2010. preuzeo obavezu registracije novih preduzeća. Kao rezultat toga, vrijeme potrebno za otvaranje preduzeća je smanjeno za više od jedan mjesec. U međuvremenu, Zakon o izgradnji i urbanističkom planiranju Republike

Srpske iz 2010. je dozvolio privatnim preduzećima da pripreme određenu dokumentaciju za gradnju što je cijeli proces dobijanja urbanističko tehničkih uslova učinilo efikasnijim. Više od 80% katastra i 90% zemljišnih knjiga su sada dostupni i u digitalnoj formi. Kao rezultat svega toga, ukupno vrijeme potrebno za dobijanje građevinske dozvole je smanjeno sa 1 godine u 2008. godini na 8 mjeseci danas. Istovremeno, vrijeme potrebno za registraciju vlasništva je smanjeno za 3 mjeseca zato što su 4 procedure—uključujući zahtjev za ovjeru potpisa, poresko odobrenje i procjenu vrijednosti vlasništva na terenu—ukinute. Konačno, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima, donešen u maju 2010., dodijelio je posebnom sudu u Banja Luci nadležnost nad svim privrednim potraživanjima, time smanjujući vrijeme potrebno za podnošenje zahtjeva za potraživanjem pred sudom, sa 6 mjeseci u 2008. godini na 46 dana u 2011. godini. Istovremeno, vrijeme potrebno za sprovođenje sudskih odluka se smanjilo za više od 200 dana.

U svih 19 gradova, koji su mjereni po drugi put, je bilo lakše voditi poslovanje. Najpopularnija reforma od 2008. je uspostavljanje sistema jednog šaltera—što je urađeno u 10 gradova. Na primjer, u Beogradu (Srbija), registracija kod različitih državnih organa je objedinjeno pod jednim krovom. Dobijanje potvrde o upisu u registar privrednih društava, poreski identifikacioni broj, prijava penzionom fondu i fondu za zdravstveno osiguranje se sada obavlja samo jednim odlaskom u Agenciju za Poslovne Registre (APR). U međuvremenu, ostali gradovi u Srbiji, koji su obuhvaćeni ovim mjerenjem još uvijek rade na uspostavljanju sopstvenih sistema jednog šaltera — prijava za fond penzionog i zdravstvenog osiguranja još uvijek se odvija odvojeno. Ipak, vrijeme potrebno za otvaranje preduzeća u svim gradovima u Srbiji je značajno smanjeno—najviše u Zrenjaninu, gdje je vrijeme smanjeno sa 37 dana u 2008. godini na 17 dana u 2011. godini. U Kišinjevu i Baltiju (Moldavija), objedinjavanje registracije predu-

zeća i ostalih procedura još uvijek traje. Ipak, preduzeti su pozitivni koraci u cilju smanjenja ukupno potrebnog vremena za osnivanje preduzeća — uključujući određivanje zakonskih rokova i ubrzanih procedura za osnivanje preduzeća. Kao rezultat toga, vrijeme potrebno za osnivanje preduzeća je smanjeno sa 15 dana u 2008. na svega 1 dan danas. Ostale popularne reforme pri osnivanju preduzeća se odnose na smanjenje lokalnih taksi i naknada za dozvole. Na primjer, albanski gradovi su ukinuli obavezu registriranja preduzeća kod lokalnih privrednih komora. Gradovi u Crnoj Gori su ukinuli obavezu izdavanja opštinskih dozvola za rad. I Priština i Prizren (Kosovo) su prepolovile svoje opštinske takse — sa EUR 1,000 na EUR 525 i EUR 400.

U oblasti građevinskih dozvola, 9 od 19 gradova koji su ocjenjivani u 2008. i 2011. su imali koristi od reformi, kao što su digitalizacija katastarsa, usvajanje novih zakona o izgradnji objekata i poboljšanih inspeksijskih nadzora. Na primjer, Crna Gora je uvela izdavanje građevinskih odobrenja na osnovu stepena rizika, gdje se manje rizični objekti revidiraju i odobravaju na nivou opština a ne centralne vlade. U Srbiji, Zakon o planiranju i izgradnji objekata iz 2009. je pojednostavio procedure za izdavanje građevinskih dozvola i omogućio je prenošenje dozvola sa jednog investitora na drugog, tokom trajanja gradnje. Efekat novih zakona varira od grada do grada. U Vranju, građevinska dozvola se može dobiti za 6 mjeseci — 3 mjeseca brže nego u 2008. S druge strane u Beogradu za istu stvar je potrebno skoro godinu dana — 5 mjeseci duže nego 2008. Najveći izazov u smislu primjene ovog zakona je primjena odredbi koje se tiču konverzije "prava na korišćenje" na vlasnička prava. U međuvremenu, u Albaniji je parlament 2009. usvojio Zakon o teritorijalnom planiranju. Kad bude sproveden ovaj novi zakon će profesionalizovati strukturu članova Savjeta za teritorijalno prilagođavanje (TAC)—organa zaduženog za izdavanje građevinskih dozvola u Tirani. Ipak, još od 2009. pa do januara 2011.,

u Tirani nije izdata nijedna građevinska dozvola, uglavnom zbog rivaliteta političkih partija čiji predstavnici čine Savjet što praktično onemogućava donošenje odluka u tom tijelu. Novi Zakon o odobravanju izvršenja građevinskih radova, koji je moldavski parlament usvojio u julu 2010., definiše zakonske rokove za izdavanje odobrenja na građevinske projekte i objedinjeno izdavanje svih odobrenja za dati projekat. Očekuje se da će proces primjene zakona, učiniti sistem izdavanja građevinskih dozvola efikasnijim.

Reforme u oblasti registracije vlasništva su rezultirale uštedom u sredstvima i vremenu za preduzetnike i to u 12 od 19 gradova ocjenjivanih u 2008. i 2011. godini. Vlade širom regiona rade na digitalizaciji svojih zemljišnih knjiga i čine svoje zemljišne registre efikasnijim kroz različite zakonodavne i administrativne reforme. Kao rezultat toga, prosječno vrijeme za registraciju vlasništva u gradovima jugoistočne Evrope je smanjeno za više od mjesec u odnosu na stanje iz 2008. Na primjer u Sarajevu (Bosna i Hercegovina), gdje su sve zemljišne knjige i katastarski podaci sada dostupni u digitalnom formatu, vrijeme za registraciju vlasništva je tek deseti dio ranije potrebnog vremena. Sa 331 dana u 2008. vrijeme je skraćeno na svega 33 dana 2011. U Mostaru (Bosna i Hercegovina), gdje je 95% katastarskih podataka sada u digitalnom formatu, vrijeme potrebno za registraciju vlasništva je smanjeno za 1 mjesec—sa 145 dana u 2008. na 117 dana 2011. U međuvremenu, Moldavija i BJR Makedonija su u procesu digitalizacije zemljišnih registara i katastarskih podataka i mapa. Druge reforme u oblasti poslovanja, koje su preduzele razne vlade država regiona, obuhvataju određivanje zakonskih rokova za djelovanje državnih organa, ukidanje izdavanja uvjerenja i odobrenja prije prodaje vlasništva, kao i smanjenje taksi. Na primjer, u Moldaviji više nije potrebno dostavljati izvode iz katastra za nepokretnosti koje se već nalaze u katastru—čime se smanjuje ukupno potrebno vrijeme za registraciju vlasništva sa 48

dana u 2008. na 5 dana 2011. U Albaniji, novouvedeni zakonski rokovi su smanjili kašnjenja u registraciji vlasništva kod Agencije za nekretnine za 9 dana u Tirani i za 12 dana u Vlari. U BJR Makedoniji, informacije o opterećenjima nad nepokretnošću su prebačena sa prvostepenih sudova na katastar tako da se sada i potvrda o vlasništvu i list nepokretnosti sa informacijama o opterećenjima mogu dobiti od iste institucije. Slični napori se ulažu u Srbiji. Pored digitalizacije katastarskih mapa ovi reformski napori su urodili plodom i uspjeli da smanje vrijeme potrebno za registraciju vlasništva za 30 dana u Zrenjaninu, 25 dana u Vranju, 20 dana u Beogradu i 17 dana u Užicama.

Sprovođenje ugovora je postalo brže, jeftinije i/ili manje komplikovano u 8 od 19 gradova upoređivanih u 2008. i 2011. godini. Sudovi u tim gradovima su sproveli administrativne ili zakonske reforme kako bi smanjili vrijeme ili troškove rješavanja privrednih sporova. U Vranju (Srbija), ručno unošenje podataka i materijali u papiru su zamijenjeni elektronskim fajlovima kojima se može pristupiti putem interneta. Štaviše, kompjuterski sistem po sistemu slučajnog uzorka dodjeljuje slučajeve sudijama i tako eliminiše mogućnost nemara ili korupcije. Kao rezultat toga, period donošenja sudskih odluka se u Vranju smanjio sa 495 dana u 2008. na 135 dana 2011. U Albaniji, predsjednik je dekretom povećao broj sudija u sudovima. Sa više sudskog osoblja vrijeme za podnošenje zahtjeva i donošenje presuda je smanjeno za 40 ili više dana u Skadru i Vlari. Sudovi u tim gradovima sada donose odluke za nešto malo više od 4 mjeseca. Štaviše, tarife javnih izvršitelja su smanjene sa 7% na 2% vrijednosti potraživanja. U međuvremenu BJR Makedonija je olakšala sprovođenje ugovora tako što je odredila rokove za plaćanje sudskih taksi, podešavajući nivo taksi sa dodjeljivanjem predmeta određenom sudu kao i osnivanjem suda za mala potraživanja.

UPOREDNI PODACI O POSLOVNOJ REGULATIVI U 22 GRADA JUGOISTOČNE EVROPE

POKRETANJE POSLOVANJA

Po pitanju lakoće osnivanja preduzeća, Skoplje (BJR Makedonija) je, kao jedan od vodećih reformatora, na 5. mjestu u svijetu po ovom indikatoru. Sve što preduzetnik treba da uradi da bi osnovao preduzeće jeste da potroši 3 dana i malo više od US\$ 100. U gradovima kao što je Skoplje, gdje je uspostavljen funkcionalni sistem jednog šaltera, otvaranje preduzeća se može obaviti brzo i efikasno. Ipak, isti proces je značajno duži u gradovima gdje preduzetnik mora da se posebno registruje kod poreskih organa, za plaćanje socijalnih doprinosa, zdravstvenog osiguranja i da dobije opštinske dozvole. To je slučaj u Prištini (Kosovo), gdje je potrebno gotovo 2 mjeseca za osnivanje preduzeća. U Mostaru (Bosna i Hercegovina), gdje su sudovi zaduženi za registraciju novih preduzeća i gdje je neophodno pribaviti 8 različitih dozvola i odobrenja nakon osnivanja preduzeća, ponekad je potrebno i do 50 dana da se završi cjelokupan proces pokretanja biznisa. Razlike u troškovima su takođe značajne. Trošak otvaranja preduzeća varira od 1.5% prihoda po glavi stanovnika u Nikšiću i Pljevljima (Crna Gora)—slično kao u Finskoj—do 31.4% u Tirani (Albanija)—što je 5 puta više od prosjeka u EU. Varijacije se javljaju usljed različitih taksu koje se ubiraju od strane lokalnih samouprava. Neke samouprave, kao na primjer Priština i Prizren (Kosovo), naplaćuju EUR 525 i EUR 400, samo da bi izdale opštinsku dozvolu. U 12 od 22 ocjenjivana grada, preduzetnici takođe moraju da prilože određeni minimalan iznos kapitala prije nego što započnu sa poslovanjem. BJR Makedonija je jedina privreda koja je ukinula minimalno potrebni iznos kapitala, dok su Albanija i Crna Gora to svele na minimalan iznos (ekvivalent US\$ 1).

GRAĐEVINSKE DOZVOLA

Dobijanje građevinske dozvole može biti teško i skupo u jugoistočnoj Evropi. U prosjeku, građevinska firma troši 223 dana i više od 1,100% prihoda po glavi stanovnika da bi ispunila sve uslove nepohodne da bi izgradila jedno skladište. Uporedite to sa situacijom u EU gdje građevinska firma potroši mjesec dana manje i samo 77% prihoda po glavi stanovnika. Premda je vođenje politike u sektoru građevinarstva obično nadležnost organa na nacionalnom nivou, sprovođenje propisa na lokalnom nivou značajno varira. Lokalne samouprave imaju ovlaštenje da uvedu nekoliko procedura i da ubiraju sa njima povezane takse i poreze. Broj procedura vezanih za dobijanje građevinske dozvole varira od 15 u Skoplju (BJR Makedonija) i Pljevljima (Crna Gora) do 30 u Kišinjvu (Moldavija). U Kišinjvu preduzetnik mora da prođe kroz, barem, 18 procedura prije nego što krene sa gradnjom — kao recimo dobijanje saglasnosti na lokaciju i tehničku procjenu. Kao što se navodi u izvještaju iz 2008., najbrže se građevinske dozvole dobijaju u Bitolju (BJR Makedonija)—za samo 3 mjeseca. Najsporije to ide u Mostaru (Bosna i Hercegovina) — godinu ipo. Troškovi variraju od 110% prihoda po glavi stanovnika (US\$ 1,752) u Baltiju (Moldavija) do nedostižnih 2,132% prihoda po glavi stanovnika (US\$ 139,650) u Podgorici (Crna Gora). U većini privreda, najveći dio troškova ide na takse za dobijanje građevinske dozvole i sa njima povezanim troškovima. U srpskim gradovima, za dobijanje građevinske dozvole se plaća, u prosjeku, 76% od ukupnih troškova (ekvivalent US\$ 83,278). Ista dozvola košta značajno manje u Baltiju (Moldavija), gdje ona čini svega 28% ukupnih troškova (ekvivalent US\$ 439). U Podgorici (Crna Gora), investitori moraju da plate taksu za opremanje gradskog građevinskog zemljišta, koja čini skoro tri četvrtine ukupnih troškova (ekvivalent US\$ 100,221).

REGISTRACIJA VLASNIŠTVA

U sva 22 grada, preduzetnik bi morao, u prosjeku, da prođe kroz 6 procedura, da čeka 48 dana i plati 2.85% procjenjene vrijednosti nepokretnosti da bi izvršio registraciju vlasništva na sebe. U okviru regiona, rokovi, troškovi i uslovi za prenos vlasništva uveliko variraju. Najlakše je registrovati vlasništvo u Baltiju i Kišinjvu (Moldavija), gdje je potrebno proći kroz 5 procedura, čekati 5 dana i platiti 0.9% procjenjene vrijednosti nepokretnosti da bi se registrovalo vlasništvo. Nasuprot tome, isti proces u Prištini (Kosovo) zahtijeva 8 procedura i skoro 4 mjeseca u Mostaru (Bosna i Hercegovina). Razlike nastaju uglavnom u fazi prije registracije vlasništva. Na primjer, u Mostaru i Sarajevu (Bosna i Hercegovina), obje strane moraju da dobiju izvod od suda kojim se ovlašćuje lice da potpiše prenos vlasništva u ime preduzeća. U Prištini (Kosovo), pored vlasničkog lista, strane moraju da dobiju i dostave ovjerene kopije osnivačkog akta svojih preduzeća kao i izjavu poreskih organa u kojoj se navodi da su svi porezi na promet nepokretnosti plaćeni, da bi tek tada advokat mogao da sačini kupoprodajni ugovor. Varijacije među gradovima zavise, uglavnom, od nivoa efikasnosti njihovih zemljišnih registara prilikom registracije novog vlasnika nekretnine. Ovaj proces ide u rasponu od 1 dana u moldavskim gradovima, ako se koristi ubrzana procedura, do 85 dana u Beogradu (Srbija). Iznos poreza na promet nepokretnosti, koji preduzetnici plaćaju, značajno varira kod 22 ocjenjivana grada — od fiksne takse od EUR 150 (US\$ 220) u Prištini (Kosovo) do 5% od procjenjene vrijednosti nekretnine u Mostaru i Sarajevu (Bosna i Hercegovina).

SPROVOĐENJE UGOVORA

Najefikasniji sud u regionu u smislu rješavanja privrednih sporova je sud u Zrenjaninu (Srbija). Za svega 10 mjeseci od podnošenja zahtjeva za potraživanje, ovaj proces je brz kao i u SAD-u. U Zrenjaninu se koristi informaciona tehnologija u cilju pružanja pomoći sudijama pri

TABELA 1.3

Najbolje prakse u Jugoistočnoj Evropi, poređenje na međunarodnom nivou

	Grad sa najboljim rezultatima u Jugoistočnoj Evropi (JIE)	Rezultat	Globalni rang (183 privrede) Rang koji bi na globalnom nivou imali gradovi JIE
Broj dana potrebnih za pokretanje poslovanja	Skoplje (BJR Makedonija)	3 dana	3
Broj procedura potrebnih za pokretanje poslovanja	Skoplje (BJR Makedonija)	3 procedure	8
Broj dana potrebnih za registraciju vlasništva	Balti i Kišinjev (Moldavija)	5 dana	10
Broj dana potrebnih za izvršenje ugovora	Tetovo (BJR Makedonija)	290 dana	18
Trošak pokretanja poslovanja	Nikšić, Pljevlja (Crna Gora)	1,5% dohotka po stanovniku	18
Trošak registracije vlasništva	Prizren (Kosovo)	0,5% vrednosti imovine	19
Broj dana potrebnih za dobijanje građevinske dozvole	Bitolj (BJR Makedonija)	96 dana	27
Trošak izvršenja ugovora	Kišinjev (Moldavija)	20,9% vrednosti potraživanja	48
Broj procedura potrebnih za registraciju vlasništva	Balti i Kišinjev (Moldavija) Bitolj, Skoplje i Tetovo (BJR Makedonija)	5 procedura	50
Broj procedura potrebnih za dobijanje građevinske dozvole	Skopje (BJR Makedonija) Pljevlja (Crna Gora)	15 procedura	67
Trošak dobijanja građevinske dozvole	Balti (Moldavija)	110,2% dohotka po stanovniku	74
Najbolja praksa za 4 merena indikatora Hipotetički grad u Jugoistočnoj Evropi			6

Izvor: Baza podataka Doing Business.

dodjeli i upravljanju slučajevima. Preduzetnici takođe imaju izbor da koriste sistem alternativnog rješavanja sporova, koji je smanjio broj privrednih slučajeva kod sudova, širom Srbije. Istovremeno, u Mostaru (Bosna i Hercegovina), preduzetnik mora da čeka više od 4 godine da bi sproveo ugovor preko suda — slično kao u Kabulu (Avganistan), jednom od najsporijih sudova na svijetu. Do kašnjenja dolazi zbog zaostalih predmeta i nedovoljnog broja sudija. Što se tiče troškova, prosječna parnica u jugoistočnoj Evropi košta 32% vrijednosti potraživanja — za trećinu više od prosjeka EU. U cijelom regionu, najveći dio parničnih troškova je regulisan zakonima i sistemom taksi. Trošak sprovođenja ugovora varira od 21% od vrijednosti potraživanja u Kišinjevu (Moldavija)—slično kao u Australiji — do 61% u Prištini i Prizrenu (Kosovo).

MEĐUSOBNA RAZMENA ISKUSTVA

Iako, prije desetak godina, razmjena iskustava u smislu sprovođenja reformi, možda i nije bila prioritet za privrede regiona, sada to već postaje norma. Bez ikakve sumnje, inicijalna motivacija je

bila perspektiva pridruživanja EU. Iako je to i dalje slučaj, tržišne realnosti su uticale na značajno podizanje nivoa saradnje. Na primjer, kada su krajem 2010. bili prikupljeni podaci za ovu studiju, željeznička preduzeća Hrvatske, Srbije i Slovenije su osnovali akcionarsko društvo kako bi bolje servisirali evropski Koridor 10 do Istanbula, koji će, nakon otvaranja bosforskog tunela povezivati Evropu sa Azijom sve do Kine. Mogućnosti jačanja pozicije nacionalnih privreda, kroz poboljšanu regionalnu konkurentnost leži i u mnogim drugim sektorima. Ovakva vrsta privredne saradnje možda neće privući isti nivo interesovanja medija, kao što su to bili događaji iz 1990-ih, ali sve to sluti prosperitetniju i stabilniju budućnost Jugoistočne Evrope. Poboljšano poslovno okruženje je od ključne važnosti za postizanje ovakve budućnosti.

Aktivnosti koje sprovodi izvještaj o *Poslovanju* podstiče vlade da implementiraju reforme privrednog zakonodavstva. Ovakve aktivnosti ukazuju na potencijalne izazove i ukazuju donosiocima politika na dobre prakse koje mogu koristiti. Poređenje između gradova u okviru jedne privrede ili regiona, daje još veći podsticaj reformama jer vlade onda teško mogu da objasne zašto je

poslovanje u njihovim gradovima teže nego u susjedstvu. Dobra vijest je to, što usljed postojanja sličnih zakonodavnih okvira lakše je sprovesti postojeće dobre prakse iz regiona. Nacionalne vlade takođe mogu koristiti podatke iz izvještaja o *Poslovanju* da nadgledaju kako lokalne samouprave implementiraju izmijenjeno nacionalno zakonodavstvo. U svijetu u kojem se različiti gradovi i regioni međusobno takmiče da privuku investicije, sub-nacionalni podaci izvještaja o *Poslovanju* omogućavaju lokalnim samoupravama da razmotre uslove sa kojima se preduzetnici susreću u njihovim gradovima i to iz uporedne perspektive. Sub-nacionalni podaci su sada dostupni za više od 300 gradova u 38 privreda širom svijeta.

Reformski orjentisane vlade mogu koristiti indikatore izvještaja o poslovanju da motivišu i održe reformske napore u oblasti poslovanja. Nema potrebe izmišljati toplu vodu: dovoljno je početi tako što će se uvoditi reforme iz oblasti poslovanja koje su već uspješno sprovedene negdje drugdje. U stvari, gradovi jugoistočne Evrope mogu dosta toga da dobiju od usvajanja najboljih regulativa i praksi, koje već uspješno funkcionišu na nekim drugim mjestima u regionu. Hi-

potetčki grad koji bi usvojio sve najbolje prakse koje su identifikovane u ovom izvještaju bi bio rangiran kao šesti od 183 privrede širom svijeta — slično kao Danska ili Kanada (tabela 1.3).

Ako bi se usvojile najbolje prakse u regionu, otvaranje preduzeća bi trajalo svega 3 dana, kao što je slučaj u Skoplju (BJR Makedonija) ili Švedskoj. Primjena najboljih praksi u regionu bi značila da bi prenos vlasništva nad nepokretnošću zahtijevao svega 5 procedura u roku od 5 dana, kao što je slučaj u Moldaviji i Australiji. Istovremeno, najbolje prakse u regionu po pitanju dobijanja građevinskih dozvola bi značile da se ona može dobiti za svega 96 dana—kao što je slučaj u Bitolju (BJR Makedonija) i Velikoj Britaniji. Konačno, rješavanje privrednih sporova u ovom hipotetičkom gradu “najboljih praksi” bi koštalo isto kao i prosjek u EU, dok bi trajanje spora pred sudom bilo 100 dana kraće nego recimo u Njemačkoj.

Koristi od reformi poslovnog okruženja mogu biti velike. Ušteda na vremenu i novcu je često ona direktna korist koju preduzeća osjete. Na primjer u Gruziji je ispitivanje 2009. godine utvrdilo da je novoformirani centar za pomoć pri osnivanju preduzeća pomogao raznim biznisima da uštede u prosjeku 3.25% profita — i to samo prilikom registracije preduzeća. Direktna i indirektna ušteda za različita preduzeća koja su bili klijenti tog centra su ukupno iznosile US\$ 7.2 miliona.² U Meksiku, lokalni sistemi jednog šaltera (SARE) su smanjili vrijeme potrebno za pokretanje biznisa sa 58 na 13 dana. Nedavna studija jasno predočava sve koristi: broj novoosnovanih preduzeća u Meksiku je porastao za 5%, broj radnih mjesta za 2.8% a cijene su pale za skoro 1% zbog konkurencije od novih preduzeća na tržištu.³

Dosljedni reformatori provode dugoročne planove i stalno idu naprijed. Najbolje rangirana privreda po lakoći poslovanja, Singapur, uvodi nove reforme iz oblasti poslovanja svake godine. Kumulativne reforme iz oblasti poslovanja, po nizu različitih pitanja, daju najbolje rezultate. Saradnja između različitih djelova birokratskog aparata,

kako na lokalnom tako i nacionalnom nivou, je neophodna ako se žele sprovesti sveobuhvatne reforme. Politička volja i vizija, koja dolazi od šampiona reformi — bilo da je to premijer, ministar ili gradonačelnik — od ključne je važnosti za uspjeh. Štaviše, dosljedni reformatori su inkluzivni — uključuju sve relevantne aktere i institucionalizuju reformske aktivnosti. Oni se takođe fokusirani na cijeli proces reformi tako što postavljaju specifične ciljeve i redovno vrše monitoring napretka.

1. Projekat jednog šaltera u BJR Makedoniji sada prolazi kroz drugu fazu koja ima za cilj objedinjavanje registracije preduzeća i zaposlenih za uplaćivanje doprinosa. Druga faza se već sprovodi kroz pilot projekat u Skoplju i očekuje se da će pokriti cijelu državu do kraja 2011.
2. Svetska Banka 2010. Poslovanje u 2011.: Pozitivan uticaj na preduzetnike (Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs) Vašington, D.C., Svetska Banka.
3. Bruhn Miriam, 2008. „Dozvola za prodaju: Efekti reforme u registraciji privrednih društava na preduzetničke aktivnosti u Meksiku“. (License to Sell: The Effects of Business Registration Reform on Entrepreneurial Activity in Mexico). Radna verzija istraživanja zvaničnih politika 4538. Vašington D.C: Svetska Banka.